

Латинска Америка

ЛАТИНОАМЕРИКАНСКАТА АЛТЕРНАТИВА

Къдринка Къдринова

„Лявата вълна“, заляла земите южно от Рио Браво, е само повърхностен етикет. Същината на процеса е в изкристализирането на нов тип регионална интерграция, подчинена на социални ангажименти и контрастираща с пазарната вакханалия из останалия свят.

„Лявата вълна в Латинска Америка“ вече стана нарицателно. И как не – след като за момента анонсирани като в една или друга степен леви лидери управляват Аржентина, Боливия, Бразилия, Венецуела, Еквадор, Куба, Никарагуа, Уругвай, Чили. Само в три от гласувалите за президенти през 2006 г. латиноамерикански страни – Колумбия, Мексико и Перу – представителите на тази тенденция не успяха да се наложат. Просто в Колумбия през последния половин век левицата е предпочитала да се доказва в планината, а не край урните. В Мексико резултатът от вота бе крайно съмнителен с онези 0,57 % разлика между кандидатите. А в Перу „крайнолевият“ претендент загуби от бивш президент, вече управлявал с ореола на „умерено ляв“. Същественото разминаване между двамата бе главно в отношението им към Съединените щати и предлаганата от тях Общоамериканска зона за свободна търговия, известна с испанската абревиатура ALCA. Победителят Алан Гарсия се обяви „за“ ALCA. А загубилият Олянта Умала декларира, че е „против“. И подкрепи ALBA – лансираната от венецуелския президент Уго Чавес Боливарска алтернатива за Америка. Именно това противопоставяне – преди всичко между две различни концепции за икономическо и

социално развитие – е и кристализиращият елемент в днешния латиноамерикански феномен, който дава толкова храна на твърдението, че един друг свят е възможен.

Полярните ценностни системи, които се сблъскват, са пределно ясно очертани. Едната – североамериканската – доминира днес в голяма част от останалия свят, включително и в България, с вакханалията на свободния от всякакви социални скрупули пазар. Другата балансира между радикалното трио Уго Чавес (Венецуела), Фидел Кастро (Куба), Ево Моралес (Боливия) и по-предпазливите им колеги Инасио Лула да Силва (Бразилия), Мичел Бачелет (Чили), Нестор Кирчнер (Аржентина), Табаре Васкес (Уругвай), към чиято компания клонят и Даниел Ортега (Никарагуа), и Рафаел Корреа (Еквадор). Колкото и да са различни тези лидери, както и потенциалът на страните им, общото за тях е не повърхностният етикет, че са „леви“, а придържането им към ключовия принцип, че регионалната им интеграция с всичките ѝ икономически плюсове трябва да е подчинена на социалните ангажименти.

За момента не всички изброени лидери са готови да подкрепят точно Боливарската алтернатива (ALBA) на Чавес, но всички са съгласни, че алтернативният на безогледния неолиберализъм подход е абсолютно необходим за просперитета на държавите им и на целия регион. И вече се опитват да изработват нужните за реализирането на тази концепция механизми – главно в рамките на вече съществуващи регионални структури, какъвто е, примерно, Меркосур (Южноамериканският общ пазар), но също и чрез двустранни и многостранни споразумения. Такъв е например *пактът за сътрудничество в енергетиката*, сключен между Венецуела, Бразилия, Аржентина, Боливия, Уругвай и Парагвай, който включва изграждането на т. нар. Южен тръбопровод, дълъг 6000 км. Част от инфраструктурното му покритие е и мостът над река Ориноко, открит от Лула и Чавес.

Ролята на венецуелския петрол и лично на Чавес несъмнено е водеща в тези начинания. Няма как да не се признае на венецуелския водач заслугата за формирането на една нова за Латинска Америка стратегия за развитие – превръщането на внушителната мощ на природните ресурси и на икономическия суверенитет

в стабилен фундамент за амбициозни социални програми. Доказателство, че този модел може да работи ефективно, е самата Венецуела. Нефтодоларите ѝ осигуряват пълна независимост от институции като МВФ и валутен резерв от над 50 милиарда долара на фона на впечатляващи постижения в осигуряването на жилища, образование, здравни грижи за най-онеправданите досега слоеве от населението. Нещо повече – благодарение на стабилните си приходи от петрола *Венецуела е моторът* и на цяла серия наднационални социални инициативи, каквато е осъществяваната съвместно с Куба Операция „Чудо“. В рамките на тази инициатива около 200 000 души с ниски доходи от цяла Латинска Америка, страдащи от офталмологични заболявания, вече са превозени с венецуелски средства до специализирани клиники в известната с високите си постижения в здравеопазването Куба, където безплатно са им били извършени очни операции и зрението им е било възстановено. Разбира се, тук се търси пропаганден ефект за плюсовете на обществената система, която дава възможност за такава здравна грижа, но и несъмненият пряк ефект за подобряване на качеството на живота на толкова много хора няма как да бъде отречен дори и от най-яроствните критици на дружбата между Кастро и Чавес.

Най-близо до концепциите на кубинския и венецуелския лидер безспорно е боливийският президент Ево Моралес, който официално се присъедини към подкрепяната от двамата Боливарска алтернатива на тристранна среща в Хавана на 1 май 2006 г. И на 2 май обяви *национализация на природните ресурси на Боливия*, най-съществено място сред които заема природният газ. Стъпката вдигна доста шум по света, но в много малка част от коментарите бе отчетен фактът, че във всички останали латиноамерикански страни природните ресурси открай време са в ръцете на държавите и единствено боливийският случай бе изключение, допреди Моралес да изпълни главното си предизборно обещание за национализация. Решението улесни по-късно и сключването на регионалния енергиен пакт за изграждане на мрежа от тръбопроводи, който ще осигури на участниците в него преференциални условия за ползване и на венецуелски петрол, и на боливийски природен газ.

Самобитното в латиноамериканската алтернатива е, че тя не претендира за унификация на средствата и че всяка отделна държава търси и намира собствен път към обновлението си. Аржентина, например, се движи в доста различна от венецуелската или боливийската траектория на развитие, но прилагайки лостове за стимулиране на националния, а не на транснационалния капитал, както и поддържайки приемливи за активната покупателна способност на населението цени, президентът Кирчнер успя да постигне *ръст на аржентинската икономика от 8,5%* през последните две години. И това идва след онзи аржентински колапс от 2001 г., който стресна чак братска по валутен борд България.

В концепциите си за обществената структура Кирчнер, който е представител на лявото крило в аржентинския феномен – перонизма, доста се различава от Чавес и Моралес, а още повече от Кастро. Но застава в един отбор с тях, когато става дума за икономическа интеграция със социални амбиции. Именно Кирчнер, като домакин на срещата на върха на Меркосур в Кордоба в края на юли 2006 г., покани и Куба да се присъедини към организацията и даде тон за духа на изказванията на форума с призива си „да се развее солидарността като знаме“ в името на „един социален Меркосур“.

Същата социална чувствителност бележи и действията на бразилския президент Инасио Лула да Силва, който спечели още първия си мандат през 2002 г. с обещанието да осигури на всеки бразилец възможността да закусва, обядва и вечеря. Въпреки многобройните вътрешнополитически изпитания – включително болезнени скандали за корупция в близкото му обкръжение – на 29 октомври 2006 г., *Лула спечели втори мандат* с внушителните 61% от гласовете. Макар и да не успя да промени хранителния режим чак на всички бразилци, той все пак постигна значителни успехи в икономическото стабилизиране на страната си, забележимо подобри живота на най-бедните слоеве, снижи безработицата и даде основание за прогнозирания за 2007 г. петпроцентен стопански растеж. Лула тепърва ще има възможност да доразвие вижданията си и на регионално, и на международно ниво, тъй като Бразилия в момента е

ротационен председател на Меркосур и вече се е ангажирала да реактивизира преговорите за политическо и икономическо асоцииране на организацията с Европейския съюз – проект, замислен още през 1999 г., но слабо развит досега.

Малко по-особен е случаят с Чили. Въпреки че след победата на социалистката Мичел Бачелет в повечето коментари страната се слага в обща група с „левите“ в Латинска Америка, реалната картина си има своите доста нееднозначни специфики. Нещата, естествено, са свързани с все още тягостно осезаемото наследство от диктатурата на Пиночет и мъчително бавното отваряне на чилийското общество към плурализма – било в политическите, било в икономическите модели. Прословутото „икономическо чудо“, което бе приписвано на диктатурата и чийто пряк резултат е доминирането на безогледната пазарна експанзия в чилийската икономика, култивира недосегаеми постулати в държавната конструкция. И те се разчупват дори по-трудно от обществените нагласи, които едва сега започват да допускат съдебно преследване на приближените на Пиночет (когото вече само вечността ще съди) за финансови злоупотреби, но още са парализирани в търсенето на възмездие за чудовищните престъпления на диктатурата срещу човешките права. Ето защо за Бачелет, въпреки нееднозначно демонстрираната ѝ и доказана социална ангажираност, е практически невъзможно да предприема резки леви обрати. Като излъчена от широката коалиция, която управлява Чили през последните 17 години след падането на диктатурата и която обединява в едно както леви социалисти, така и десни християндемократи, президентката е обвързана с продължаването на една повече от умерена линия на политическо поведение, както е принудена да се съобразява и със сключеното още преди идването ѝ на власт споразумение за свободна търговия със САЩ – стъпка, която предопределя дислоцирането на Чили в лагера на привържениците на ALCA, а не на ALBA. Въпреки всички тези нюанси, или по-скоро точно заради тях, *достойни за уважение са усилията на Бачелет* все пак да не липсва от нито един регионален форум на „левите“ президенти в Латинска Америка, да търси

активен диалог с тях и да подписва общите документи, заредени с дух на солидарност и социална ангажираност.

Много съществен елемент от колективния портрет на „лявата“ президентска компания на континента е фактът, че всички тези несъмнено ярки личности са от едно поколение – поколението, чиято младост бе озарена от възторга от хуманния заряд на кубинската революция, но премина под ботуша на бруталните диктатури, върлували из тези страни през 70-те и 80-те години. Кирчнер е бил арестуван от аржентинската военна хунта. Бачелет, чийто баща е убит от режима на Пиночет, също е била хвърлена зад решетките и подложена на изтезания, а след това е трябвало да емигрира. Лула е израснал като профсъюзен вожд по барикадите на протестите срещу бразилската военна диктатура и многократно е попадал зад решетките. Моралес е кален в битките за защита на правата на селяните и индианците в Боливия – страната с най-много военни преврати в историята на Латинска Америка. Чавес, израснал в беднотия, е избрал кариера в армията, но с амбицията да употреби силата в защита на слабите и именно това го кара да вдигне военен метеж през 1992 г., а през 1998 г. – да се кандидатира за президент, да спечели и да поведе своята Боливарска революция.

Всички те са нещо като *идейни деца на Фидел Кастро* – несъмнения патриарх на латиноамериканската левица. Болестта му днес го е извадила от действияния строй, но на политическия му късмет наистина може да се завижда. Няма друг съвременен световен лидер, който да е в състояние да се похвали, че е видял реализирано делото на живота си. А на Фидел се случи точно това. Защото оглавената от него кубинска революция в оригиналния си вид не е била обвързана с комунистическата доктрина. Това става по-късно, когато в онзи двуполусен свят Куба е била принудена да избира – или отказ от революцията и връщане в лоното на САЩ, или съюз със СССР. Същинските корени на кубинската революция, а и на вижданията на Фидел, са в идеите на кубинския Апостол на свободата Хосе Марти за „нашата Америка“, т.е. за континентално единение на латиноамериканските народи в духа на солидарността, взаимната подкрепа и защитата на най-онеправданите в противовес на

задушавашата хегемония на всякакви външни сили – било на испанската метрополия в периода на войните за независимост, било на заместилния я империализъм на САЩ.

Непоносимостта на латиноамериканците към диктата на големия северен съсед, причинил им толкова военни интервенции, преврати и диктатури, бележи всички значими революционни движения за социална справедливост южно от Рио Браво – и мексиканските селски войни на Панчо Виля и Емилиано Сапата, и битките на „малката луда армия“ на никарагуанския „генерал на свободните хора“ Аугусто Сесар Сандино, и похода на колоната на Луис Карлос Престес в Бразилия, и много други, по-слабо известни. В същия регистър е и Движението „26 юли“ на Фидел, което извършва революцията в Куба. То е „свое“ по дух за всички латиноамериканци, които търсят алтернатива на мизерното и унижително съществуване в сянката на Съединените щати, под властта на поредния сложен от тях диктатор. Именно затова *кубинската революция е с толкова мощно влияние в Латинска Америка* и то не секва десетилетия наред. Тя просто е съставна част от тази действителност, не е донесена с ничии чужди танкове, произлязла е от самите недра на латиноамериканската традиция, култура, светоглед. Вдъхновилите я идеали несъмнено са общи и за всички сегашни „леви“ президенти и подкрепящи ги избиратели на континента, колкото и да се различават конкретните ситуации в страните им или техните собствени политически биографии. Изчистени от вече девалвираните, привнесени от други географски ширини идеологемии и предразсъдъци, днес тези нагласи са именно онази питателна среда, направила възможна „лявата вълна в Латинска Америка“. Лепнатият ѝ етикет обаче е прекалено примитивен, за да характеризира явлението в цялата му дълбочина. Защото думичката „лява“ в повечето случаи се опитва да обобщи единствено яркия социален елемент в него.

Струва си обаче да се открие и още една съществена съставка – християнският морал. Не бива да се забравя *ключовата роля на католическата църква* в латиноамериканските общества – и то именно в култивирането у тях на дух

на съпричастност, подпомагане на бедния и онеправдания, заклеяване на бруталния. В Чили примерно под властта на Пиночет единствената действена сила, която открито акумулираше съпротива срещу диктатурата, беше т. нар. „Викарият на солидарността“ – организация за гражданска мобилизация и защита на жертвите, действаща под личната опека на кардинала на Сантяго Раул Силва Енрикес. И така бе в повечето страни с военни режими. Не е случайно и че най-емблематичната жертва на „ескадроните на смъртта“ в Салвадор стана архиепископ Оскар Арнулфо Ромеро, застрелян по време на църковна служба. Сред сандиниските партизани в Никарагуа беше пълно с метежни свещеници, някои от които дори станаха министри след свалянето на Сомоса – като Ернесто Карденал или Мигел д'Еското. Истински символ на движението „Нова латиноамериканска църква“, което през 60-те и 70-те години защитаваше правото на народа на самозащита и дори прякото участие в нея на свещенослужители с оръжие в ръка, стана колумбийският свещеник Камило Торес, убит като партизанин.

Ако трябва да се очертае примерен портрет на днешния „ляв“ латиноамерикански президент или лидер, то това ще е и *портретът на съзрелите вече младежи от 70-те и 80-те*, мечтали из студентски митинги и площадни концерти с китари за един по-добър възможен свят. Това се представители предимно на дребната буржоазия, която в Латинска Америка по традиция е „лява“. Дотогава, доколкото в такива семейства обикновено бащата изхранва семейството с някакъв дребен бизнес или като наемен служител в някоя голяма фирма, но обича да се пали в политически спорове и да клейми големите акули, които мачкат обикновените хора. Майката пък внася във фамилията католическия пиетет към състраданието и милосърдието, не пропуска милостиня за просяк, събира стари детски дрешки за приюти. Дете, израсло в такава среда и изпратено после с маса семейни лишения да учи в университет, попада с вече тренирани социални рецептори в най-благогатната в Латинска Америка за доизкласяването му като борец

за социална справедливост студентска среда – класическият „развѣдник“ на повечето местни революционери.

Пословичната по-изострена чувствителност и емоционалност на хората от този континент е допълнителна „екстра“ за популярността на „левите“ нагласи. И съвсем неслучайно тъкмо Латинска Америка е родината както на форумите на алтерглобалистите в бразилския град Порто Алегре, така и на алтерглобалисткия гуру от Интернет – мексиканеца „субкоманданте Маркос“.

Новият елемент е съчетаването на всички типични за местната среда социални, културни, психологически и исторически фактори с преосмислянето на ролята на регионалното единение, и то специално през призмата на икономическата интеграция, подчинена на социалните преобразования – нещо, което досега винаги е липсвало или не е било реализирано в идеалистичните проекти за латиноамериканска алтернатива. Този път има големи изгледи мечтите да получат своето реалистично и ефективно покритие. Или поне така ни се иска на всички, които съзираме в днешна Латинска Америка антитеза на пазарното вцепенение, подчинило почти целия останал свят.